

Jindřich Bečvář; Martina Bečvářová
Prokop Minicati a jeho záhadný rukopis

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 68 (2023), No. 1, 46–62

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/151602>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2023

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library*
<http://dml.cz>

Prokop Minicati a jeho záhadný rukopis

Jindřich Bečvář, Martina Bečvářová

Abstrakt. V článku přiblížíme jeden téměř zapomenutý rukopis komentářů ke knize *Euklids Elemente, die ersten vier Bücher* z roku 1807, který vznikl v první třetině 19. století buď na německém premonstrátském gymnáziu v Plzni, nebo v klášteře premonstrátů v Teplé a byl patrně spjat s výukou geometrie. Uvedeme základní informaci o životě a díle majitele této knihy a snad i autora komentářů a provedeme stručnou analýzu obsahu tohoto rukopisu.

Záhadný rukopis

V Národní knihovně České republiky je pod signaturou Teplá MS b36 uložena kniha v polokožené vazbě o rozměrech $18,5 \times 11,5$ cm. Obsahuje jednak klasický německý tisk *Euklids Elemente, Die ersten vier Bücher* z roku 1807,¹ jednak rozsáhlé rukopisné poznámky, doplňky a komentáře. Jsou zachyceny na téměř stovce světle zelených a žlutých listů svázaných dohromady s tištěným textem Eukleidových *Základů* – až na několik výjimek následují po jednom originálním listu *Základů* dva listy určené pro komentáře. Většina je popsaná, jen některé jsou prázdné.²

Na území České republiky se dochovalo deset rukopisů bezprostředně se vztahujících k Eukleidovým *Základům*, tepelský text je jedním z nich; navíc je jediným rukopisem psaným převážně německy.³

Knihy patřila do majetku rozsáhlé knihovny kláštera premonstrátů v Teplé. Přežila nacistickou okupaci i následné poválečné otřesy – odsun německých bratrů, rabování, likvidaci klášterní komunity v roce 1950, různé přesuny rukopisů, tisků, archivních materiálů apod. Na počátku 21. století byla prodána obnovenou tepelskou premonstrátskou komunitou spolu s jinými vzácnými rukopisy a tisky Národní knihovně v Praze, která poskytuje lepší podmínky pro uchování a studium rukopisů a vzácných tisků.

Na titulní straně knihy je černým inkoustem poměrně drobným, dobře čitelným písmem vepsáno: *Ex libris Prokopii Minikati Profess. Math.*

O existenci rukopisu komentujícího Eukleidovy *Základy* poprvé informoval Milo Richard Nentwich (1873–1949), který se po studiu teologie v Innsbrucku a Praze stal členem premonstrátského řádu a v tepelském klášteře pracoval jako knihovník. Před první světovou válkou se podílel na přestěhování klášterních fondů do nové knihovny,

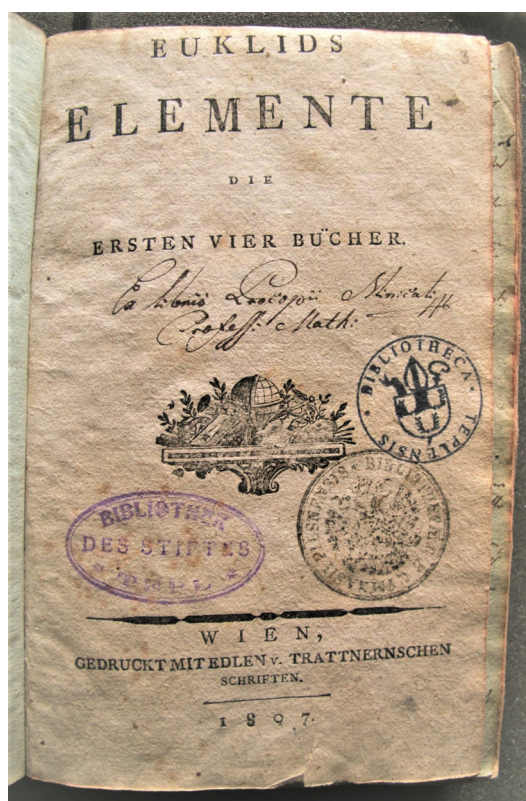
¹Gedruckt mit Elden v. Trattnirschen Schriften, Wien, 1807, 131 stran.

²Ve čtyřech případech následují vložené listy po dvou listech originálního tisku (s. 21–24, 25–28, 101–104, a 105–108), ve dvou případech jsou vloženy dokonce čtyři listy pro komentáře (za s. 8, s. 80). Naopak za s. 128 a s. 130 je vložen pouze jeden list. Dva listy byly dodatečně vyříznuty (za s. 78, s. 120).

³Prvních osm rukopisů je psáno latinsky (z období 10./11. století až 16. století), desátý je Smolíkův český překlad patnácti knih *Základů* z 80. let 19. století. Více viz Bečvářová [5].

Doc. RNDr. JINDŘICH BEČVÁŘ, CSc., prof. RNDr. MARTINA BEČVÁŘOVÁ, Ph.D., Ústav aplikované matematiky, Fakulta dopravní ČVUT v Praze, Na Florenci 25, 110 00 Praha 1, e-mail: becvajin@fd.cvut.cz, becvamar@fd.cvut.cz

na uspořádání rozsáhlého archivu a starých rukopisů i tisků. Zabýval se studiem historie kláštera a jeho knihovny. Mezi jeho důležité práce patří soupis tepelských rukopisů uveřejněný v *Beiträge zur Geschichte des Stiftes Tepl*.⁴ Po druhé světové válce chtěl odejít s ostatními německými bratry do Německa, ale na přání českého převora Heřmana Josefa Tyla (1914–1993) zůstal až do smrti knihovníkem a správcem klášterních muzejních sbírek.⁵

Obr. 1. Titulní list Eukleidových Základů z roku 1807. Kniha byla do roku 2008 v majetku knihovny kláštera premonstrátů v Teplé. Pak byla prodána do Národní knihovny České republiky

Nentwich se o rukopise stručně zmínil roku 1917 ve studii *Verzeichnis der Handschriften in der Bibliothek des Stiftes Tepl* [16]. Za jeho autora označil Prokopa Minicatiho, a to na základě vepsaného ex libris. Existence rukopisu pak na řadu desetiletí více méně upadla v zapomnění, neboť se nejednalo ani o teologickou práci ani o starobylý text.

Roku 1999 rukopis uvedl František Hoffmann v *Soupisu rukopisů knihovny premonstrátů Teplá I, II* [10] a připojil stručnou informaci o Prokopu Minicatim. Po krátkém

⁴Marienbad, 1917 a 1925.

⁵O Nentwichovi viz Hoffmannová, Pražáková [11], Skřivanová [22] a Tyl [23].

„knihovnickém a katalogizačním“ studiu dospěl k závěru, že původní tisk *Základů* sice vlastnil Minicati, ale není autorem komentářů, neboť rukopis vepsaného ex libris a rukopis komentářů se neshodují. Na základě německého razítka plzeňského gymnázia, které je otištěno na titulní straně spolu s latinskou a německou verzí razítka tepelského kláštera, vyslovil domněnku, že komentáře *Základů* vznikly patrně v souvislosti s výukou na plzeňském gymnáziu někdy v první třetině 19. století, a později, během druhé poloviny 19. století, se kniha dostala do knihovny tepelského kláštera. Navíc uvedl, že všechny komentáře jsou psány stejnou rukou, a tedy je sepsala jedna osoba. Toto tvrzení však není zcela správné.

Prokop Minicati

Přiblížme nyní stručně životní osudy Prokopa Minicatiho, dnes již téměř zapomenutého profesora matematiky, který svůj život spojil s klášteřem premonstrátů v Teplé a plzeňským gymnáziem.

Johann (Joannes) Minicati (též Minikati) se narodil 26. ledna 1787. Pocházel údajně z italsko-německo-české rodiny. Kvalitní vzdělání získal v Praze na pětiletém latinském piaristickém gymnáziu na Malé Straně, kde studoval od školního roku 1797/1798 do školního roku 1801/1802. Zdá se, že na gymnáziu na něho měl značný vliv František Xaver Němeczek (Niemeček, 1766–1849), profesor latiny, od roku 1802 profesor teoretické a praktické filozofie na pražské univerzitě na stoličce logiky s empirickou psychologií, metafyzikou, kosmologií, přirozenou teologií a morálkou, který byl též hudebním a divadelním kritikem a cenzorem a od roku 1820 profesorem vídeňské univerzity. Dalšími jeho učiteli byli Norbertus Caroli, profesor humanitních tříd a vynikající učitel řeckého jazyka, a Kašpar Ignác Miesner (Caspar Ignaz Miessner, 1752–1830), doktor filozofie, člen premonstrátského řádu příslušný k tepelské kanonii a později inspektor plzeňského filozofického ústavu.

Minicati patřil po celou dobu studia k vynikajícím žákům. Jeho studijní výsledky byly ve všech předmětech hodnoceny nejlepší možnou známkou *eminent*.⁶

Na podzim roku 1802 Minicati vstoupil na Filozofickou fakultu pražské univerzity. Řádně zde studoval tři roky, jak bylo v té době zvykem, tj. do letního semestru 1804/1805.⁷ V prvním ročníku měl povinné přednášky z filozofie (6 hodin týdně), matematiky (5 hodin), přírodních věd (6 hodin), klasických jazyků (zejména řečtina, 2 hodiny) a z pomocných věd historických (diplomatika a heraldika, 2 hodiny), celkem 21 povinných hodin. Ve druhém ročníku měl povinné přednášky z náboženství (2 hodiny), aplikované matematiky (4 hodiny), historie (2 hodiny), fyziky a aplikací (12 hodin), řečtiny (1 hodina) a pomocných věd historických (starožitnosti neboli archeologie a numismatika, 2 hodiny), celkem 23 hodin týdně. Ve třetím ročníku, kde

⁶Viz školní katalogy piaristického gymnázia na Malé Straně, tj. *Liber Calculorum seu Classium Gymnasii Caesaro-Regii Micro-Pragensis 1793–1808*, Archiv hlavního města Prahy.

Ve složce *Procop Minicati*, inv. č. 1519, karton č. 373, fond *Premonstráti Teplá*, Státní okresní archiv Cheb, jsou dochována Minicatiho vysvědčení z prvního pololetí třídy *Syntax* (tj. třetí gramatikální třída neboli třetí ročník) z roku 1800 a z obou pololetí třídy *Poetica* (tj. druhá humanitní třída neboli pátý ročník) z roku 1802. Ukazují, že Minicati byl vynikajícím žákem, který býval obvykle mezi prvními ve třídě.

⁷Viz katalogy posluchačů Filozofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze 1802/1803 až 1804/1805, Archiv Univerzity Karlovy, Praha.

byla výuka již částečně volitelná a souvisela s budoucím zaměřením, si Minicati zapsal historii, metafyziku, etiku, morální filozofii, pokračování klasické literatury, úvod do teologie a morálky. Vynikal v píli, nasazení, pečlivosti i znalostech. Ve všech semestrech měl ze všech předmětů hodnocení *eminent*. Výuka tehdy probíhala v latinském a německém jazyce.⁸

Mezi Minicatiho profesory nalezneme kromě již výše zmíněného Františka Xavera Němečka též Augusta Gottlieba Meissnera (Meisner, Meißner, 1753–1807), profesora klasických jazyků, který po studiích ve Wittenbergu a Lipsku přišel roku 1785 do Prahy, kde působil na stoličce klasických literatur a estetiky s řečnickým a básnickým uměním a na stoličce „krásných věd“, morálky, estetiky a pedagogiky. Po roce 1622 se stal prvním protestantem na pražské univerzitě. Byť klasický filolog, podporoval výuku v německém jazyce. Jeho přednášky vzbudily zájem o Gottholda Ephraima Lessinga (1729–1781), německého básníka, literárního a divadelního kritika, spisovatele, filozofa a dramatika, o moderní evropskou osvícenskou literaturu a novodobou německou literaturu. Meissner silně ovlivnil mladé české studenty. Antonín Jaroslav Puchmajer (1769–1820) podle jeho příkladu založil novočeskou básnickou školu. Roku 1805, v době narůstajícího tlaku absolutistické vlády císaře Františka I. (1768–1835) se Meissner rozhodl odejít do Fuldy, kde přijal místo gymnaziálního profesora. Byl oblíbeným básníkem, překladatelem a spisovatelem, v německé literatuře je považován za průkopníka detektivní tematiky.

Meissnera vystřídal na stoličce klasických literatur Josef Jiří Meinert (1773–1844). Od roku 1799/1800 konal přednášky z pedagogiky, v roce 1804 převzal po odvolaném Meissnerovi přednášky z klasické filologie a o dva roky později začal přednášet i estetiku a dějiny filozofie. Ovlivnil obrozeneckou generaci vydáváním časopisu *Libussa* (1802–1804), svým zájmem o staré slovanské písemnictví, o český a německý folklór.

Další zajímavou osobností byl Franz Nicolaus Tietze (1769–1858), profesor dějepisu, který od roku 1804/1805 vyučoval obecné, německé a rakouské dějiny. Jeho přednášky prý byly nezábavné a náročné, a snad proto nebyly příliš oblíbené. Tietze později přednášel pomocné vědy historické a suploval pedagogiku.

Franz Schmidt (1764–1814) vyučoval v některých letech aplikovanou matematiku a fyzikální chemii. Na pražské univerzitě vedl v letech 1789 až 1814 stoličce přírodovědy s experimenty, užité matematiky a fyzikální chemie.

Jan Christian Mikan (1769–1844) působil na stoličce obecného přírodopisu s fyzickým popisem Země a technologie. Na univerzitě měl na starosti nejprve botaniku, později obecný přírodopis. Přitažlivá byla zejména jeho praktika v botanické zahradě a volitelné přednášky z fyzikálního zeměpisu. Odborně se podílel na botanickém a entomologickém výzkumu Čech. Studenty fascinovala jeho studijní cesta do Brazílie, na kterou byl vyslán vídeňským dvorem roku 1817 a z níž přivezl zajímavé věci nejen do univerzitních sbírek.

⁸Ve složce *Procop Minicati*, inv. č. 1519, karta č. 373, fond *Premonstráti Teplá*, Státní okresní archiv Cheb, jsou dochována Minicatiho vysvědčení z logiky (Němeček, 13. 4. a 30. 8. 1803), přírodovědy (Mikan, 13. 4. a 30. 8. 1803), klasické literatury (Meissner, 13. 4. a 30. 8. 1803, 9. 4. a 29. 8. 1804), matematiky (Jandera, 13. 4. a 30. 8. 1803), historie (Voigt, 21. 3. a 30. 8. 1804), aplikované matematiky (Jandera, 7. 4. a 29. 8. 1804), fyziky (Schmidt, 9. 4. a 30. 8. 1804), historie (Tietze, 7. 4. a 5. 9. 1805), metafyziky a etiky (Němeček, 9. 4. 1805), metafyziky a morální filozofie (Němeček, 5. 9. 1805), náboženství (Bolzano, 5. 9. 1805) a klasické literatury (Meinert, 6. 9. 1805). Vysvědčení dokládají, že Minicati byl vynikajícím, pracovitým, pilným a motivovaným studentem.

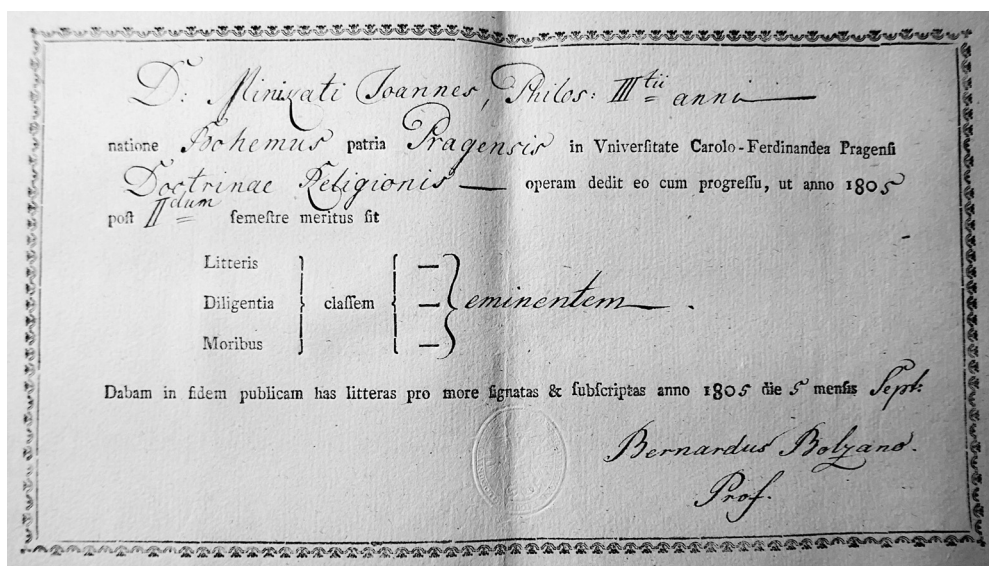
Obr. 2. Protokol o Minikatiho zkoušce z aplikované matematiky u Josefa Ladislava Jandery ze 7. 4. 1804

Michal Václav Voigt (1765–1820) suploval přednášky z logiky a empirické psychologie. Studoval na Malostranském gymnáziu a pražské univerzitě, pak působil jako gymnaziální profesor v Chomutově a v Praze. V letech 1804 až 1809 pobýval v Krakově, kde přednášel o knihovnictví a spravoval univerzitní knihovnu. V letech 1809 až 1813 přednášel filozofii na univerzitě ve Lvově a od roku 1813 až do smrti vedl lyceální knihovnu v Olomouci. Propracoval systém výpůjček a organizaci knihovny, zabýval se tvorbou katalogů, historií knihtisku, studiem rukopisů apod.

Bernard Bolzano (1781–1848), vynikající matematik, byl na pražské univerzitě od roku 1805 profesorem filozofie náboženství.⁹

Pro Minikatiho pozdější učitelské působení byl bezesporu nejdůležitějším univerzitním profesorem mladý Josef Ladislav Jandera (1776–1857), kněz řádu premonstrátů příslušný ke kanonii kláštera na Strahově, který suploval výuku matematiky na stolici elementární matematiky za nemocného profesora Stanislava Vydru (1741–1804). Při výuce se neodchyloval od předepsané látky a od stylu středoškolského pedagoga, přednášel latinsky do té doby, než univerzita přešla na výuku v němčině. Podle vzpomínek žáků byl malé postavy, chodíval v modrobílém kabátku, byl velmi náročný a odměřený. Jeho přednášky bývaly plné suchých, ale přesných výkladů, které doprovázel rychlými pohyby ukazovátka, s nímž šermoval po tabuli. Byl určitým protikladem mírného a vlastenecky zapáleného Vydry, který méně chápajícím studentům pomáhal českými komentáři. Kromě výkladu předepsané látky Jandera studenty seznamoval s nejrůznějšími učebnicemi matematiky a neváhal kritizovat jejich matematickou kvalitu. Snažil

⁹Bernard Bolzano je čtenářům PMFA dobře znám, o jeho životě a díle bylo publikováno velké množství studií, článků i knih.

Obr. 3. Protokol o Minicatiho zkoušce z náboženství u Bernarda Bolzana z 5. 9. 1805. Oba protokoly jsou uloženy ve složce *Procop Minicati*, inv. č. 1519, karton č. 373, fond *Premonstráti Teplá*, SOA Cheb

se studentům vštípit důslednost, důkladost, přesnost a metodickou propracovanost matematiky.¹⁰ Autentické vzpomínky na Janderovu výuku ve třicátých letech 19. století jsou zachyceny v prvním dílu knihy *Geschichte meines Lebens* [15] Alfreda Meißnera (1821–1885).¹¹

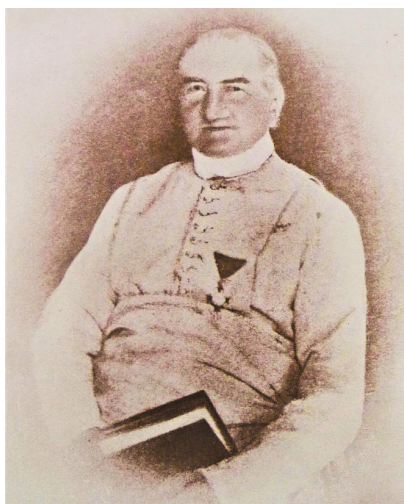
Na podzim roku 1805 vstoupil Minicati do noviciátu v premonstrátském klášteře v Teplé. Tento řád si pravděpodobně zvolil pro jeho pozitivní vztah ke vzdělávání a vědecké činnosti a kulturním a charitativním aktivitám. Jeho volba byla snad ovlivněna i gymnaziálními a univerzitními profesory. V letech 1805 až 1807 pobýval v klášteře, studoval a připravoval se na své budoucí poslání kanovníka, případně učitele. Dne 29. prosince 1805 slavnostně oblékl premonstrátské roucho, 28. srpna 1809 složil řeholní sliby, stal se řádným členem řádu a přijal řeholní jméno Prokop (Procop, Procopius). Své křestní jméno od té doby přestal užívat.¹²

V letech 1807/1808 až 1810/1811 studoval Minicati na Teologické fakultě pražské univerzity, podporován byl premonstrátským řádem. Studoval s nejlepšími možnými výsledky, s nejlepším hodnocením znalostí, nasazení a pílě. Řádně absolvoval předepsané čtyřleté studium, navštěvoval povinné přednášky z teologie (studium Starého i Nového zákona, biblistika aj.), církevních dějin, starých jazyků (hebrejšтина, chaldejšтина, syrjšтина), dogmatiky, morální teologie, pastorační teologie, kanonického, veřejného i soukromého práva, pedagogiky a katechetiky. Mezi jeho univerzitními pedagogy nalezneme např. Josefa Dittricha (1763–1823), profesora církevních dějin, Karla Franze

¹⁰O Janderovi viz např. Otavová [18].

¹¹Viz s. 54–67.

¹²Viz Goovaerts [9], s. 594.

Obr. 4. Prokop Minicati. Obrázek je převzat z knihy J. Schiebla [20], je za s. 16.

Fischera (†1833), profesora biblických studií, Franze Josefa Fritsche, profesora morální teologie, Ignáce Sinkeho (1759–1818), profesora kanonického práva, Franze Ullmanna (1759–1841), profesora biblistiky a orientálních jazyků, a Johanna Baptistu Stoppaniho (1778–1836), profesora biblických studií.¹³

Dne 12. srpna 1810 byl Minicati slavnostně vysvěcen na kněze.¹⁴ Nebyl však poslán na některou faru spravovanou tepelskými premonstráty, nebyl ponechán v klášteře, aby si ještě doplňoval a rozšiřoval znalosti. Jakmile roku 1811 v Praze dokončil teologická studia, byl poslán na plzeňské gymnázium. Nastoupil v říjnu 1811 jako profesor matematiky a přírodovědy, nahradil Heinricha Köhlera (1781–1836), který tyto předměty vyučoval od roku 1808.¹⁵

Minicati přišel na plzeňské gymnázium v době, kdy bylo ještě pětitřídní. Základem vzdělávání byla latina a řečtina, více se objevovala i matematika, zatímco přírodní vědy se téměř nevyučovaly. Výuku vedli tzv. odborní učitelé, kteří učili jednotlivé předměty ve všech třídách. Na škole v té době působil prefekt, profesor matematiky a přírodovědy, profesor zeměpisu a dějepisu, profesor latiny, profesor řečtiny, profesor humanitních tříd (vyučující klasické jazyky a literaturu) a katecheta.

¹³Viz katalogy posluchačů Teologické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze 1807/1808 až 1810/1811, Archiv Univerzity Karlovy.

Ve složce *Procop Minicati*, inv. č. 1519, karton č. 373, fond *Premonstráti Teplá*, Státní okresní archiv Cheb, jsou dochována Minicatiho vysvědčení, která ukazují jeho mimořádné studijní nasazení (Ullmann, 14. 12. 1808; Dittrich, 19. 12. 1808; Fischer, 25. 3. 1809; Sinke, 30. 3. 1809; Stoppani, 6. 8. 1809).

¹⁴Viz Goovaerts [9], s. 594.

¹⁵Köhler pak v letech 1811 až 1819 vyučoval latinu nebo řečtinu v gramatikálních třídách, v letech 1820 až 1831 byl profesorem gramatikálních tříd a vyučoval v nich všem předmětům kromě náboženství. Roku 1831 odešel na faru do Sekyřan. O jeho působení v Plzni viz Mannl [14], zejména s. 26–27, a Bayerl [1], kde je na s. 20 uvedeno, že v letech 1808 až 1813 učil matematiku a přírodopis, v letech 1813 až 1815 fyziku a v letech 1815 až 1831 vyučoval v gramatikálních třídách. Tyto údaje nejsou přesné, neboť již roku 1811 výuku matematiky a přírodovědy převzal Minicati, a fyzika nebyla na gymnáziu až do roku 1850 vyučována jako samostatný předmět.

Prokop Minicati se na počátku svého působení na gymnáziu snažil kromě kvalitní výuky o vlastenecké probuzení studentů i města, ale bez úspěchu, jak ukazují následující slova:

... Pražan Prokop Minikato, který již v prvních letech svého plzeňského působení poctivě a nehlučně, ale vytrvale vyhledával styky s lidmi, české věci věrnými v Plzni, jenž snažil se utvrzovati v jejich lásce k mateřštině a v jich národním uvědomění. Za to arci nedostalo se mu valných důků z kláštera. Dobromyslný, ale povahově trochu passivní ten řádový kněz, ustoupil pak nátlaku naň činěnému a vzdal se své povzbuzující činnosti, načež upadl v zapomnění, takže úmrtí jeho (1865) nevyvolalo v Plzni valného ohlasu, ačkoli byl svého času jmenován čestným měšťanem. ([21], s. 45)

Minicatiho pokus o rozprůdění českého obrození v Plzni narazil na nezáměr kolegů ve sboru, studentů i Plzeňanů. Roku 1811 v Plzni ještě nenazrála obrozenecká doba a Minicati patrně nebyl typickým buditelem, který by nadšeně podněcoval k aktivitám a uměl pro své názory, náměty a cíle získávat spolupracovníky.

V letech 1819/1820 až 1848/1849 Minicati vyučoval v 1. až 4. gramatikální třídě všem předmětům kromě náboženství. V té době již bylo gymnázium šestileté. Od roku 1849/1850, kdy se gymnázium stalo osmitřídním, byl třídním učitelem pouze v 1. a 2. třídě.¹⁶

Minicati byl velkým sběratelem minerálů. Založil nevelkou školní sbírku, která byla postupně rozšiřována. Nejvíce se o její vylepšení zasloužil plukovník Franz Ruibera von Ruibersburg (též Ruebera z Ruebersburgu), který sloužil v Plzni u 35. pěšího pluku. Roku 1824 škole daroval přes dva tisíce minerálů.¹⁷ Sběrka byla chloubou plzeňské školy.

Minicati byl též příznivcem a podporovatelem *Wlastenského museum* (dnes Národní muzeum v Praze), kterému zasílal sbírkové předměty, jež získal od vlastenců nebo studentů.¹⁸

V letech 1850 až 1857 zastával funkci rektora profesorské koleje v Plzni, měl na starost otázky ubytování, stravování, výměny oděvů a další hmotné potřeby premonstrátských profesorů. Jak víme, sám po celý čas užíval byt v reprezentativní budově plzeňského filozofického ústavu a gymnázia:

... ve východní věži byl byt o dvou pokojích a kuchyni profesora Minicatiho, v nové západní věži měl byt prefekt Zauper. ([6], s. 32)

Na konci školního roku 1856/1857 požádal Minicati po 46 letech pedagogické práce o penzionování. Bylo mu sedmdesát let. Jeho žádosti bylo oficiálně vyhověno na počátku září 1857. Plzeň opustil 13. září 1857 a odebral se na odpočinek do kláštera v Teplé. Za dlouhodobou vynikající pedagogickou práci mu byl 22. října 1857 udělen *nejvyšším rozhodnutím* císaře Františka Josefa (1830–1916) *zlatý záslužný kříž s korunou*. Toto vyznamenání mu bylo slavnostně předáno v tepelském klášteře 10. února 1858.

¹⁶Viz Mannl [14].

¹⁷Viz Schiebl [20], s. 16.

¹⁸Viz např. zpráva o darech uveřejněná v Časopisu Českého museum 11 (1837), s. 499; Minicati tehdy muzejní sbírce daroval sedm měděných mincí.

V souvislosti s odchodem na odpočinek byl Minicati jmenován městskou radou čestným občanem Plzně. Martin Hruška o Minicatiho pedagogickém působení a postavení v Plzni napsal:

*P. Minicati byl učitelem 56 let a ztrávil na gymnasiu plzeňském 46 let, získav si mezi časem tím lásku i vážnost nejen u žáků svých, nýbrž i u měšťanstva, tak že obecní zastupitelstvo jemu udělilo hodnost čestného měšťana plzeňského.*¹⁹

Hruška uvedl, že Minicati byl učitelem 56 let. Jak víme, Minicati přišel jako učitel do Plzně roku 1811 jako čtyřiatvacetiletý a vyučoval do roku 1857, tedy 46 let. Není však vyloučeno, že si dříve přivydělával kondicemi nebo doučoval spolužáky. Mohl mít tedy již roku 1811 určité pedagogické zkušenosti. V každém případě je informace o 56 letech Minicatiho pedagogickém působení chybná.²⁰

Dne 12. srpna 1860 oslavil Minicati *sacerdos jubilatus* neboli 50. výročí svého vysvěcení na kněze, což bylo mimořádnou událostí v závěru jeho kariéry. Zaslouženou penzi trávil v tepelském klášteře, kde 4. srpna 1865 zemřel na *chronický žaludeční katar* v pozhnaném věku 78 let a 6 měsíců.²¹

Minicatiho podobizna byla otištěna v knize Jaroslava Schiebla [20]. Zachycuje staršího usměvavého muže v premonstrátském oděvu s vyznamenáním připnutým na levé straně hrudi a s blíže neidentifikovatelnou knihou. Vyobrazení vzniklo snad krátce po 10. únoru 1858, případně až po 12. srpnu 1860. Jeho autora se nepodařilo zjistit.

Matematika na plzeňském gymnáziu

Zajímavým dokladem zachycujícím obsah výuky na premonstrátském gymnáziu v Plzni jsou tzv. *zprávy profesorů* o výuce v jednotlivých třídách a pololetích,²² které obsahují stručné informace o vyučované látce. Do školního roku 1806/1807 byla předkládána jedna zpráva za pololetí pro každou třídu, sepisoval ji *třídní učitel*. V letech 1807/1808 až 1818/1819 zprávy sepisovali po jednotlivých předmětech *odborní učitelé*. Celkovou správnost stvrzoval svým podpisem prefekt a při kontrole školy tzv. *direktor* (obvykle krajský hejtman). U latiny, řečtiny, historie a zeměpisu byly navíc uváděny stručné informace o užívané literatuře. Některé zprávy byly psány latinsky latinkou, některé německy novogotickou kurzívou, závěrečná shrnutí bývala původně psána latinsky, později převládla němčina.

Matematice byla ve zprávách věnována většinou jen malá pozornost. V prvních třech třídách bývalo ve zprávách profesorů zapsáno pouze „procvičování počítání“, resp. „počítání“ nebo „počty“. Ve vyšších třídách se objevovala podrobnější informace zejména o výuce aritmetiky a základů algebry, zatímco pro geometrii se obvykle uvádělo pouze *Geometria Elementa*. Podrobnost zápisu závisela na profesorovi, který v dané třídě vyučoval.

¹⁹Viz Hruška [12], s. 600, viz též Schiebl [20], s. 16.

²⁰Stručná informace o Minicatiho životě a pedagogickém působení viz Bayerl [1], Goovaerts [9], Hoffmann [10], Hruška [12], Mannl [14], Schiebl [20] a [21], a dále [19], [7], [8] a [17].

²¹Viz SOA Plzeň, matrika Teplá-klášter 11, fol. 32. Viz též [19] a Goovaerts [9], s. 594. Chybné údaje uvedl Bayerl [1], s. 21 (5. srpen 1865), a Hoffmann [10], s. 374 (1. červenec 1865).

²²Dochovány jsou jednak z let 1785 až 1796 a 1796 až 1820, jednak z let 1821 až 1848 (fond *Německé státní gymnasium v Plzni*, kartony č. 1557 a 1558, Archiv města Plzně).

V období tzv. odborných učitelů (1808 až 1819) se sice objevily delší zápisy než v předchozím období, ale netýká se to matematiky. Zápisy o její výuce zůstávaly více méně stejně kusé jako před rokem 1808.

Od školního roku 1819/1820 nastala v organizaci plzeňského gymnázia výrazná změna. Škola byla přeměněna na šestitřídní. Nižší stupeň školy tvořily čtyři *gramaticální* třídy, vyšší stupeň dvě třídy *humanitní*. Současně byl zrušen systém odborných učitelů a zavedeni třídní učitelé, kteří vyučovali všem předmětům kromě náboženství a postupovali s žáky od první do čtvrté třídy. Na vyšším stupni přišel nový třídní učitel pro pátou a šestou třídu. Na škole nyní působil prefekt, šest třídních profesorů a katecheta. Tento systém vydržel až do roku 1849.²³

V letech 1821 až 1848 jsou tedy zápisy opět vedeny třídními učiteli, stejně jako v prvním období před rokem 1808. Jsou obecně podrobnější, netýká se to však matematiky, kdy jsou některé zprávy méně podrobné než v předchozím období „odborných učitelů“.

U aritmetiky se v zápisech objevují odkazy na kapitoly, čísla paragrafů, resp. strany z *předepsané učebnice*, která však není jmenována, neboť byla direktivně stanovena a všeobecně známa. Od osmdesátých let 18. století až do roku 1817 byla základní učebnicí pro výuku matematiky a geometrie na našich gymnáziích kniha *Elementa arithmeticae, geometriae et algebrae ad usum scholarum Austriacarum*.²⁴ Roku 1817 ji nahradila učebnice *Elementa arithmeticae singularis et universalis. Ad usum studiosae juventutis in classibus humanitati*,²⁵ která však podávala jen základy aritmetiky a algebry.

Geometrie byla vyučována podle Eukleidových *Základů*. Objevovaly se odkazy na jejich latinská či německá vydání, obvykle jsou uvedena čísla vět první až čtvrté knihy a některé partie jedenácté a dvanácté knihy.

Ze zápisů i školních předpisů víme, že geometrie se na plzeňském gymnáziu v první třetině 19. století měla vyučovat německy podle knihy *Euklidis Elemente. Die ersten vier Bücher*²⁶, která v tepelské knihovně patrně nebyla. Je v ní však slavné vydání *Euklids Elemente. Das erste bis zum sechsten, sammt dem elften und zwelften Buch* z roku 1807.²⁷

²³Vývoj školy, proměny výuky a dopad jednotlivých nařízení zachycuje školní kronika *Res gestae anni 1808*, kniha instrukcí *Liber ordinatorum scholasticorum tomus II, anno 1812 usque ad annum 1831* a *Liber ordinatorum scholasticorum gymn. Plzeň, tomus III^{ino} ab anno 1832 usque ad annum 1850*, v nichž byly průběžně zaznamenávány nejdůležitější příkazy a nařízení s jejich stručnou charakteristikou (vše je ve fondu *Německé státní gymnasium v Plzni*, inv. č. 13d27, resp. inv. č. 13d17, resp. inv. č. 13d18, Archiv města Plzně).

Doplňme pro úplnost, že kniha instrukcí za období 1776 až 1811 se nedochovala, zůstal jen index (inv. č. 13d16), který však vzhledem ke stručnosti zápisů neumožňuje hlubší poznání vývoje školy. O historii plzeňských premonstrátských škol viz též Bečvář, Bečvářová [2].

²⁴Vindobonae, 1788, 180 stran a 67 obrázků. Autor není uveden.

²⁵Vindobonae, 1817, 392 stran; další vydání např. 1824, 1836, 1841, 1846. Autor rovněž není uveden.

²⁶Wien, in Verlagsgewölbe des k. k. Schulbücher-Verschleisses bey St. Anna in der Johannis-Gasse, 1808, 150 stran.

²⁷Aufs neue aus dem griechischen uebersetzt von Johann Karl Friedrich Hauff. Zweyte verbesserte und mit einer neuen Parallelen-theorie vermehrte Auflage. Marburg in der neuen Academischen Buchhandlung, 1807, 53+369 stran. V tepelské knihovně je toto vydání katalogizováno pod signaturou b¹ 134.

Po roce 1848 bylo psaní zpráv nahrazeno tištěnou výroční zprávou školy, která rovněž obsahovala seznam užívaných učebnic a učebních pomůcek.

Nosný tisk – Eukleidovy Základy z roku 1807

Německé vydání Eukleidových *Základů* z roku 1807 je typickým *předkritickým tiskem* slavného Eukleidova díla. Jeho struktura plně odpovídá standardům užívaným ve střední Evropě v první polovině 19. století. Počet definic, axiomů a postulátů obsažených v úvodu první knihy se liší od současné *kritické verze*, která spatřila světlo světa až v osmdesátých letech 19. století a byla verifikována v první třetině 20. století.²⁸

Tisk z roku 1807 má následující strukturu. První kniha (s. 1–48) obsahuje 35 definic (*Erklärungen*), 3 postuláty (*Forderungen*), 12 axiomů (*Grundsätze*) a 48 vět (*Sätze*). Po definicích základních pojmů (bod, čára, rovina, úhel, kruh, různé typy trojúhelníků a čtyřúhelníků, rovnoběžky apod.) jsou uvedeny postuláty týkající se základních eukleidovských konstrukcí (konstrukce pravítkem a kružítkem) a axiomy neboli tvrzení, jejichž *pravda je vzata ze zkušenosti*. Následují věty neboli *výpovědi o vlastnostech objektů nebo jejich konstrukcích*. Pozornost je věnována rovnoběžkám, různoběžkám, pravoúhelníkům a trojúhelníkům. Vyvrcholením první knihy je Pythagorova věta.

Druhá kniha (s. 49–66) obsahuje 2 definice a 14 vět. Zaměřuje se na problematiku tzv. geometrické algebry. Podstatou je rovnoplochosť útvarů, přeměna útvaru jednoho typu na útvar jiného typu dané vlastností. Za vrchol knihy lze považovat dvě tvrzení, která vyjadřují kosinovu větu.

Třetí kniha (s. 67–108) obsahuje 11 definic a 37 vět. Pozornost věnuje kružnicím, vzájemné poloze přímký a kružnice (tečna, sečna, nesečna), vzájemné poloze dvou kružnic, středovým a obvodovým úhlům, obloukům kružnice a tětivám. Vyvrcholením třetí knihy je věta o mocnosti bodu ke kružnici.

Čtvrtá kniha (s. 109–130) obsahuje 7 definic a 16 vět. Jsou v ní studovány útvary kružnici vepsané a opsané a konstrukce pravidelných n -úhelníků (pro $n = 3, 4, 5, 6, 15$) a jejich vlastností.

První čtyři knihy Eukleidových *Základů* byly od středověku na většině kvalitních univerzit užívány k výuce geometrie. S rozvojem jezuitských latinských gymnázií se výuka základů geometrie v poslední třetině 18. století postupně přestěhovala do humanitních tříd, tj. do posledních dvou ročníků pětiletých škol. Znalost základních rovinných útvarů, jejich vlastností, konstrukcí a vzájemných souvislostí byla doplňována, rozšiřována a prohlubována v prvním ročníku filozofických fakult a od počátku 19. století rovněž v prvním ročníku filozofických ústavů.

Je třeba zdůraznit, že náročná deduktivní struktura *Základů* se příliš nehodila pro výuku na gymnáziích. Převažující důraz na výklad stylem *definice – věta – důkaz* poskytoval jen malý prostor pro rýsování a pro řešení konkrétních konstrukčních úloh. Časová dotace matematiky (2 hodiny týdně) nepostačovala k hlubšímu procvičení geometrických znalostí.

Odtud snad pramenily obavy studentů z geometrie a její malá obliba mezi studenty a často i mezi učiteli. Pravděpodobně proto si kvalitní učitelé v minulosti sepisovali komentáře, doplňky, konkrétní příklady a různá objasnění sloužící k hlubšímu po-

²⁸O vývoji rukopisů a tisků Eukleidových *Základů* viz Bečvářová [5].

rozumění látce *Základů*. Snažili se lépe promyslet výuku, zvýšit její srozumitelnost a zajímavost. Dochované komentáře mnohdy ukazují, že jejich autory byli přemýšliví učitelé, usilující o dobré porozumění geometrii a o kvalitní výuku.

Upravené vydání Eukleidových *Základů*, které by bylo přímo určeno pro výuku na středních školách, dlouho neexistovalo. Tento nedostatek byl odstraněn až roku 1817, kdy byla vydána učebnice *Euclides Elementorum Libri quatuor priores. In usum gymnasiorum austriacorum. In classibus humanitatis*.²⁹ Ani tato latinská učebnice však nebyla pro výuku začátečníků příliš vhodná. Proto byla geometrie po roce 1818 někdy z osnov vypouštěna nebo byla její výuka redukována na popisné měřictví či základy rýsování. Čím dál tím více se objevovaly hlasy volající po sepsání učebnice geometrie, která by látku vysvětlovala přiměřeně věku a schopnostem gymnaziálních studentů.

Poznamenejme, že většina látky prvních čtyř knih Eukleidových *Základů* se řadu desetiletí vyučovala (obvykle bez důkazů) na základních školách (snad s výjimkou rovnoplochosti útvarů a konstrukcí některých pravidelných n -úhelníků) a na středních školách pak s připojenými důkazy některých vět. Na vysokých školách již nebyvala základům syntetické geometrie věnována větší pozornost, neboť se předpokládalo, že je studenti již procvičili a zvládli během předchozího studia. Snad jen studenti učitelských aprocací s matematikou se podrobněji seznámili s látkou obsaženou v prvních čtyřech knihách *Základů* a osvojili si i její důkazy.

Připojený rukopis

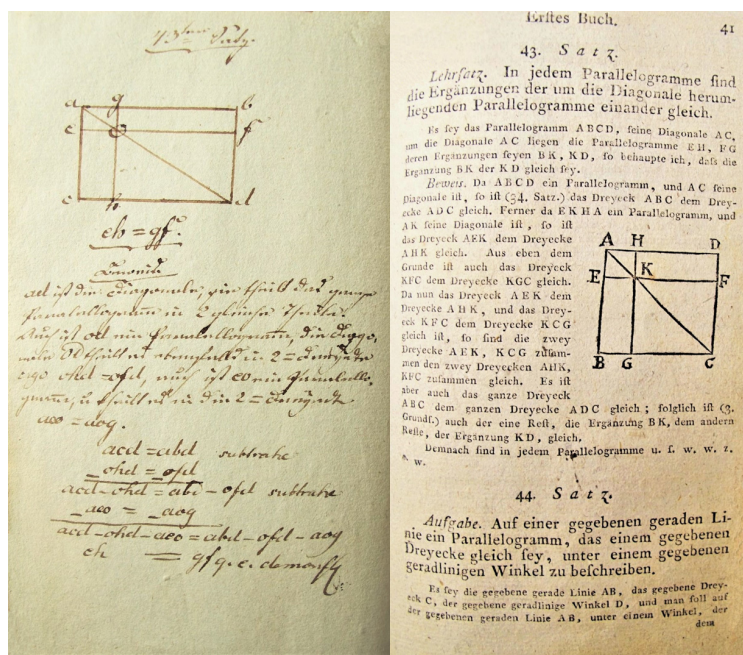
Jak již bylo řečeno, po zakoupení brožovaného tisku Eukleidových *Základů* si majitel dal vevázat mezi vytištěné listy čisté papíry určené pro komentáře. Od počátku knihy až po list s. 127/128 jsou světle zelené, dosti hrubé, dále světle žluté stejné kvality. Tak vznikl svazek, v němž byly jednotlivé listy *Základů* prostřídány prázdnými listy.

Komentáře jsou napsány černým, dobře čitelným inkoustem. Doplněny jsou někdy více, někdy méně pečlivě nakreslenými obrázky, jejichž některé části jsou zhotoveny černým inkoustem, jiné tužkou, kružnice jsou znázorněny červeno-hnědou pastelkou. Některé vložené listy zůstaly nepopsané. Méně komentované jsou některé části druhé, třetí a čtvrté knihy. Lze jen spekulovat, zda tyto části autor rukopisu považoval za banální a dobře srozumitelné, a tudíž je nebylo nutno komentovat, nebo zda je při výuce přeskakoval, a tedy je nepotřeboval komentovat. Je také možné, že chtěl komentáře doplnit později.

Do originálního tisku autor rukopisu téměř nezasahoval. Pokud tak někdy činil, pak červeno-hnědou pastelkou označoval místa, která patrně nehodlal zahrnout do výuky, černým inkoustem opravoval v obrázcích chybná označení nebo tiskové chyby, tužkou či černým inkoustem prováděl drobné úpravy obrázků (např. doplnění pomocných konstrukčních čar a zdůraznění úhlů).

Poznámky a komentáře v první, třetí a čtvrté knize jsou napsány německy, novogotickou kurzívou, drobným, úhledným a úpravným písmem, téměř bez škrťů a oprav. Zápisy se liší pouze „odstínem a silou“ použitého inkoustu. Texty jsou dobře čitelné, strukturované do řádků, které tvoří logické celky. Text není „slit“ jako v případě ori-

²⁹Vindobonae, In libraria C. R. ad St. Annae, in platea Joannis, 1817, 110 stran, 123 obrázků na 4 tabulích.

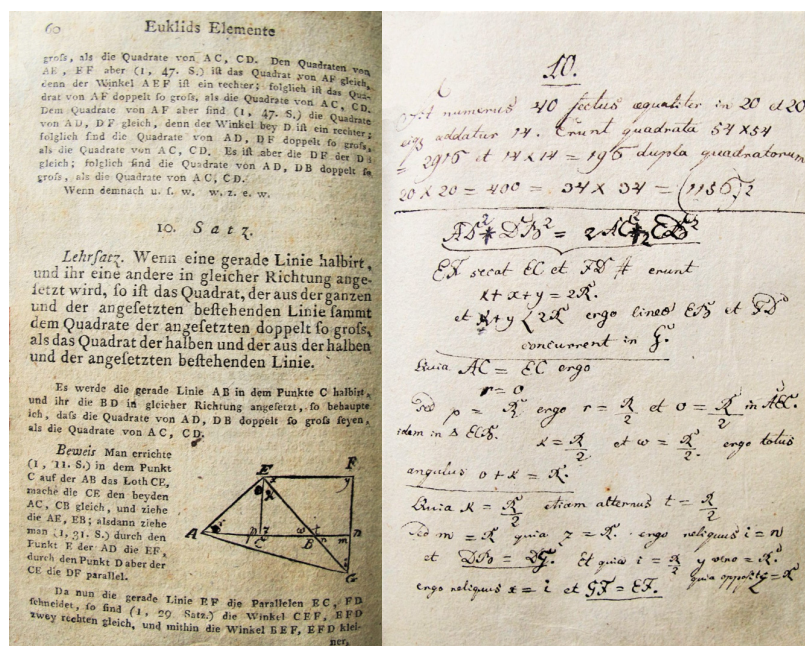

Obr. 5. Ukázka z první knihy

ginálního tisku do jednoho špatně „stravitelného“ odstavce. Autor rukopisu využíval v nepřilíši velké míře matematickou symboliku, která zjednodušovala slovní vyjádření. Připojoval jednodušší, přehlednější a srozumitelnější důkazy, komentoval jejich obtížnější místa a snažil se je členit na drobnější dílčí kroky. Připojoval mírně modifikované obrázky, někdy jen pootočené vůči původnímu tisku. K popisu bodů užíval malá písmena, zatímco v originálním tisku jsou písmena velká.

Poznámky a komentáře ke druhé knize jsou psány větším a méně úpravným písmem. Jejich autorem byl téměř jistě někdo jiný. K popisu bodů a k označení veličin používal mohutná velká písmena, která se až na malé výjimky (několik míst ve třetí knize) ve zbylých částech rukopisu nevyskytují. Komentáře psal černým inkoustem, latinsky (a tedy latinkou). Více užíval matematickou symboliku, kterou doplňoval jen stručným latinským spojovacím textem. Na řadě míst se pokoušel převést slovní výklad důkazů do řeči symbolů a „rovníc“. Některé komentáře napsal nejprve tužkou, později je obtáhl černým inkoustem, některé zůstaly neobtažené, některé byly dokonce přeškrtnuté. Komentáře jsou v této knize dosti „syrové“, nedokonale propracované. Jsou k nim v menší míře připojeny i triviální číselné příklady ilustrující problematiku rovnoplochosti rovinných útvarů. Navržené důkazy jsou přehledně členěny, případné konstrukce jsou rozfázovány do dílčích kroků, které méně srozumitelné kroky zpřehledňují.

Lze jen spekulovat, proč komentáře ke druhé knize jsou psány latinsky. Snad jsou nejstarší, snad jsou ještě z doby, kdy ve výuce převládala latina. Víme, že v roce 1812 se matematika a fyzika na filozofickém ústavu v Plzni vyučovala ještě latinsky. O výuce na gymnáziu však předpokládáme, že již v té době probíhala převážně německy. Nelze vyloučit, že komentáře ke druhé knize byly určeny právě pro výuku na filozofickém

Obr. 6. Ukázka z druhé knihy

ústavu. Tomu by odpovídalo větší využití matematické symboliky a užití latiny. Autorem komentářů ke druhé knize by tedy mohl být Josef Vojtěch Sedláček (1785–1836), který na ústavu vyučoval od roku 1810, a víme, že v prvních letech přednášel latinsky.³⁰ Rukopis poznámek a komentářů však Sedláčkovy písmo nepřipomíná.

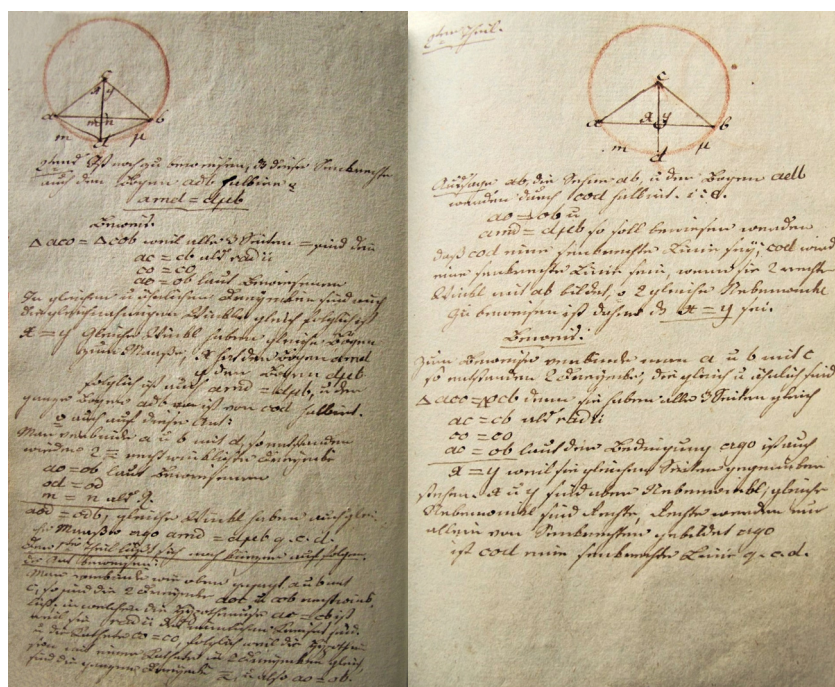
Autorství a doba vzniku rukopisu

V první řadě je třeba zdůraznit, že bohatě komentovaný tisk Eukleidových *Základů*, v němž je vepsáno *Ex libris Prokopii Minicati Profess. Math.*, nemusel původně patřit Minicati. Minicati jej mohl získat již s vepsanými komentáři. Srovnáním zapsaného jména *Minicati* v ex libris a podpisů na dokumentech podepsaných Minicatem (a uložených nyní v Archivu města Plzně) je jisté, že ex libris do knihy vepsal sám Minicati.

Je pravděpodobné, že si knihu opatřil někdo z tepelských premonstrátů, který chtěl nebo dokonce musel *Základy* studovat kvůli výuce geometrie.

Knihu si mohl koupit přímo Minicati v souvislosti se svým zahájením výuky matematiky roku 1811. Podrobným studiem *Základů* a sepisováním komentářů se mohl připravovat na výuku a prohlubovat své znalosti matematiky. Minicatiho autorství rukopisných komentářů, které zmínil Nentwich, však není jisté. Opírá se pouze o vepsané ex libris a o Minicatiho životopisné údaje. Srovnáním písma v ex libris s písmem komentářů, které zmínil František Hoffmann, nás k výsledku nemůže přivést, neboť ex libris je psáno latinkou a komentáře novogotickou kurzívou.

³⁰Viz Lederer [13], který zachytil vývoj plzeňských škol v letech 1778 až 1812 a mimo jiné zde uvedl stav profesorského sboru a jeho pedagogické působení v roce 1812.

Obr. 7. Ukázka z třetí knihy

Knihu si však mohl opatřit Heinrich Köhler, který matematiku vyučoval na plzeňském gymnáziu v letech 1808 až 1811. Studium *Základů*, které vyšly roku 1807, a sepisováním komentářů se mohl na výuku připravovat. Poté, co roku 1811 převzal výuku matematiky Prokop Minicati, mohl mu Köhler knihu s komentáři přenechat. Minicati mohl tuto knihu získat i později, např. roku 1831 po Köhlerově odchodu na faru v Sekyřanech nebo roku 1836 po Köhlerově smrti.

Vlastníkem knihy a autorem komentářů mohl být i Josef Vojtěch Sedláček, i když matematiku na gymnáziu nikdy nevyučoval. Mohl však *Základy* studovat a komentovat jako přípravu pro sepisování své učebnice *Základové měřictwj, čili Geometrye*, kterou vydal roku 1822. Pečlivá a krasopisná úprava rukopisu však Sedláčkovu nepřilíh úpravnému stylu neodpovídá. Není však vyloučeno, že ho k pečlivému a vzornému sepisování komentářů mohl vést význam, který této práci přikládal. Pokud by si Eukleidovy *Základy* zakoupil a komentoval Sedláček, mohl je Minicati „zdědit“ roku 1836 po Sedláčkově smrti.

Rovněž je možné, že Minicati získal *Základy* i s vepsanými komentáři z vnějšího prostředí, které s tepelským klášteřem a plzeňským gymnáziem či filozofickým ústavem nemělo nic společného.

Archivní studium nejrozličnějších aktivit tepelských premonstrátů působících na místech profesorů matematiky a přírodních věd na plzeňských školách a pečlivá analýza archivních materiálů bohužel nepřinesly žádné informace, které by umožnily odhalit autora rukopisu a bližší okolnosti jeho vzniku.

Minicati, Sedláček, Smetana

Připojme na závěr zajímavé souvislosti. Prokop Minicati a Josef Vojtěch Sedláček studovali ve stejném čase na stejném pražském gymnáziu. Minicati ač o dva roky mladší byl o ročník výš. Studovali ve stejné době i na Filozofické fakultě v Praze, studium dokončili ve stejném roce, neboť Minicati studoval tři ročníky, zatímco Sedláček z neznámého důvodu pouze dva. Ve stejný den vstoupili do řádu premonstrátů tepelské kanonie a ve stejný den složili řeholní slib. Společně tedy prožívali formující dobu noviciátu. Ve stejném roce pokračovali ve studiu na pražské teologické fakultě. Sedláček však absolvoval o rok dříve, neboť třetí a čtvrtý ročník studoval současně. S rozdílem jednoho roku pak vstoupili jako profesori na plzeňské premonstrátské školy – Sedláček roku 1810 na filozofický ústav a Minicati roku 1811 na gymnázium.

I když byly pedagogické sbory obou škol – gymnázia a filozofického ústavu – oddělené, školy sdílely stejnou budovu, v níž profesori společně bydleli, stravovali se, řešili každodenní problémy a trávili mnoho času. Jejich spolupráci nic nebránilo.

Sedláček a Minicati se tedy řadu let dobře znali. Mohli společně studovat Eukleidovy *Základy* a společně vytvářet a sepisovat komentáře k jednotlivým partiím. Mohli společně promýšlet způsob výuky geometrie, vždyť byli oba začínající učitelé, kteří toužili vzdělávat a ovlivňovat své žáky a plodně využívat své nadání a píli. Nemáme však o tom žádné svědectví. Spíše se zdá, že blízký vztah neměli.

Netušíme, jaký byl Minicatiho vztah k Josefu Františku Smetanovi (1801–1861), který byl o čtrnáct let mladší a na filozofický ústav nastoupil dvacet let poté, co Minicati začal působit na gymnáziu. Sedláček a Smetana se aktivně a úspěšně věnovali buditelským a osvětovým činnostem, o které se Minicati pokoušel již o několik let před Sedláčkem, ale brzy na ně rezignoval a k Sedláčkovi a Smetanovi se později nepřidal.³¹

Studium Sedláčkovy, Smetanovy a Minicatiho pozůstalosti v Památníku národního písemnictví v Praze, ve Státním okresním archivu v Chebu, v Národní knihovně v Praze, v knihovně kláštera Teplá a v Archivu města Plzeň bohužel žádnou informaci o vzájemném vztahu Minicatiho a Sedláčka, resp. Minicatiho a Smetany nepřineslo.

Poděkování. Článek byl podpořen grantem GA ČR Nedoceněná role plzeňských premonstrátů v matematice a přírodovědě (registrační číslo 21-08835S).

L i t e r a t u r a

- [1] BAYERL, B.: *Zur Geschichte und Statistik des Gymnasium I.* In: Programm des k. k. Obergymnasiums zu Pilsen in Böhmen für das Schuljahr 1876, Pilsen, 1876, 1–28.
- [2] BEČVÁŘ, J., BEČVÁŘOVÁ, M.: *Plzeňští premonstráti a jejich role v rozvoji přírodních věd v první polovině 19. století.* PMFA 66 (2021), 173–192.
- [3] BEČVÁŘ, J., BEČVÁŘOVÁ, M.: *200 let české učebnice geometrie Josefa Vojtěcha Sedláčka.* PMFA 66 (2021), 238–265.
- [4] BEČVÁŘ, J., BEČVÁŘOVÁ, M.: *Josef František Smetana, fyzik, astronom, historik, básník.* PMFA 67 (2022), 78–115.
- [5] BEČVÁŘOVÁ, M.: *Eukleidovy Základy, jejich vydání a překlady.* Edice Dějiny matematiky, svazek č. 20. Prometheus, Praha, 2002.

³¹O Sedláčkovi a Smetanovi viz Bečvář, Bečvářová [3] a [4].

- [6] BĚLOHLÁVEK, M. (ed.): *Bedřich Smetana. Plzeň 1840–1843*. Západočeské nakladatelství, Plzeň, 1974.
- [7] Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder. Herausgegeben im Auftrag des Collegium Carolinum von Ferdinand Seibt, Hans Lemberg, Helmut Slapnicka, Band 3, R. Oldenbourg Verlag, München, 1985.
- [8] Egerländer biografisches Lexikon mit ausgewählten Personen aus dem ehemaligen Reg.-Bez. Eger. Bearbeitet und herausgegeben von Dr. Josef Weinmann, Leiter der Arbeitsgemeinschaft Egerländer biogr. Lexikon im Arbeitskreis Egerländer Kulturschaffender e. V., Band 2, Druckhaus Bayreuth, Bayreuth, 1987.
- [9] GOOVAERTS, L.: *Ecrivains, artistes et savants de l'ordre prémontré. Dictionnaire bibliographique, I. d'il (A–N)*. Société belge de librairie Bruxelles, 1899.
- [10] HOFFMANN, F.: *Soupis rukopisů knihovny premonstrátů Teplá I, II*. Edice Studie o rukopisech. Monografie 3, Archiv Akademie věd České republiky, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Klášter premonstrátů Teplá, Praha, Teplá u Toužimě, 1999.
- [11] HOFFMANNOVÁ, J., PRAŽÁKOVÁ, J.: *Biografický slovník archivářů českých zemí*. Libri, Praha, 2000.
- [12] HRUŠKA, M.: *Kniha pamětní král. Krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Nákladem dědiců Hruškových. Tiskem a v komisi V. Steinhausera, Plzeň, 1883.
- [13] LEDERER, M.: *Eine alte deutsche Bildungstäte in Böhmen. Zur Gründung des deutschen Gymnasiums in Pilsen*. Pilsner Tagblatt 18 (1917), 2–4.
- [14] MANNL, O.: *Aus den ersten dreißig Jahren des k. k. Deutschen Staatsgymnasiums (1776–1805)*. In: Dreiundfünfzigster Jahresbericht des k. k. deutschen Staatsgymnasiums zu Pilsen für das Schuljahr 1906, Pilsen, 1906, 3–28.
- [15] MEISSNER, A.: *Geschichte meines Lebens, Band I und II*. Verlag k. k. Hofbuchhandlung Karl Prochaska, Wien und Teschen, 1885.
- [16] NENTWICH, M. R.: *Verzeichnis der Handschriften in der Bibliothek des Stiftes Tepl*. Sonderdruck aus Beiträge zur Geschichte des Stiftes Tepl I, II. Marienbad, 1917, 1925, 82–114, 205–258.
- [17] Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950, Band 7, Mus–Pet. Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 1978.
- [18] OTAVOVÁ, M.: *Ladislav Jandera a pěstování početní zdatnosti na pražské univerzitě*. In: J. Bečvář, M. Bečvářová (Eds.): 31. mezinárodní konference Historie matematiky, Velké Meziříčí, 18. až 22. 8. 2010, MatfyzPress, Praha, 2010, 199–202.
- [19] [Seznam zemřelých], Ordinariats-Blatt der Prager Erzdiöcese für das Jahr 1865. Verlag des f. e. Consistoriums, Prag, 1865, 120.
- [20] SCHIEBL, J.: *Almanach král. města Plzně na rok 1913*. Král. město Plzeň, Plzeň, 1913.
- [21] SCHIEBL, J.: *Na úsvitě národního života v Plzni*. Plzeňsko 11 (1929), 44–47.
- [22] SKŘIVANOVÁ, K.: *Historie klášterní knihovny Teplá – knihovníci klášterní knihovny*. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň, 2015.
- [23] TYL, H. J.: *Klášter Teplá*. Grafika, Plzeň, 1947.